

УДК 378.2

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА СТУДЕНТІВ – УМОВА
ФОРМУВАННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

**Л.В.Ткачук (Уманський державний педагогічний університет імені Павла
Тичини)**

Анотація: Обґрунтовано важливість науково-дослідницької роботи у підготовці майбутнього педагога в контексті вимог Болонського процесу. Представлена система науково-дослідної роботи студентів педагогічного університету як основа формування їх професійної компетентності.

Ключові слова: науково-дослідна робота студентів, педагогічний вищий навчальний заклад, професійна компетентність, Болонський процес.

У сучасних умовах модернізації педагогічної освіти в контексті європейської інтеграції ключове значення має «професійна компетентність» майбутнього фахівця. У державних документах компетентність розглядається з кількох позицій: як готовність майбутнього фахівця виконувати свої професійні обов'язки відповідно до сучасних вимог теорії й практики, як знання та досвід діяльності в обраній галузі та обізнаність фахівця в цій галузі.

У науковій літературі поняття «компетентність» не має єдиного тлумачення. Недарма первинне значення цього терміну стосувалося професійної діяльності й розглядалося як вершина розвитку професійної майстерності. На даному етапі компетентність – це категорія, яка вказує не лише на вміння, знання, досвід, а й на самостійність, рівень освіченості, життєві та професійні цінності, здатність ефективно розв'язувати нові нестандартні завдання тощо. Тобто, кожний майбутній фахівець має бачити та усвідомлювати себе в обраній професії, повинен ідентифікувати себе як професіонал за обраним фахом, бути компетентним як соціально, так і професійно.

Програмні документи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, в якості основних завдань на шляху розвитку вищої освіти в рамках Болонського процесу, вимагають переходу до інноваційної вищої освіти, яка інтегрує навчальний процес і науковий пошук. Обов'язковим стає не тільки використання у навчальному процесі нових наукових знань, але й включення творчого пошуку в освітню діяльність.

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини сповідується максима: «Наука – це честь, гідність університету... Це душа університету, той самий принцип, що наповнює університет життям...» (Хосе Ортега – і – Гассет).

Науково-дослідницька робота в університеті здійснюється, виходячи із задекларованих на Бергенській конференції пріоритетів щодо значущості дослідницької діяльності як фундаменту вищої освіти. Саме тому науково-дослідницька робота студентів є предметом зацікавленої уваги всього викладацького колективу, і питанням її організації, системного залучення кожного студента на всіх етапах його навчання до дослідницької роботи в різних її формах – індивідуальній і колективній, аудиторній і позааудиторній, обов'язковій і добровільній, приділяється особливе значення, а у зв'язку з впровадженням КМСОНП на неї покладаються додаткові завдання: оновлення змісту навчання найновішими фундаментальними знаннями і прикладними результатами; розроблення та впровадження в

навчальний процес науково орієнтованих та інноваційних методів, способів і технологій навчання; створення рівноправних умов доступу до матеріально-технічної і науково-інформаційної баз НДР усім викладачам, науковцям і студентам; забезпечення умов мобільності викладачам, науковцям і студентам у виконанні дослідницьких проєктів.

Науково-дослідницька робота студентів здійснюється за двома напрямками: робота, що становить частину навчального процесу (лабораторні, курсові, бакалаврські, дипломні, магістерські роботи і т.д.) та робота, що виконується у позааудиторний час (проблемні групи, гуртки, творчі лабораторії, конкурси, олімпіади, конференції, семінари, виставки, лекторії тощо).

Ми виходимо з того, що освітня діяльність відповідно до вимог Болонської декларації – це не тільки і не стільки модулі, кредити, рейтинги. Це, перш за все, нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу. Ми формулюємо задачу таким чином: необхідно суттєво поліпшити якість підготовки вчителів й реально наблизити рівень освіти до рівня провідних європейських ВНЗ.

Науково-дослідницька діяльність запроваджена як складова у всіх документах, що регламентують навчальний процес: у навчальних планах науково-дослідницька діяльність запроваджена як перелік вибіркового науково орієнтованих навчальних дисциплін за напрямками підготовки фахівців, що може обрати студент. Визначається їх місце у структурно-логічній схемі підготовки, а в індивідуальних навчальних планах підготовки студента науково-дослідницька діяльність відображається як перелік прийнятих до вивчення науково орієнтованих дисциплін за вибором та форм і способів виконання дослідницької роботи.

У робочих програмах дисциплін науково-дослідницька діяльність знаходить відображення як інформація про найновіші наукові досягнення світового рівня, вітчизняні досягнення, досягнення наукових шкіл УДПУ, на розробках яких базується зміст і викладання дисципліни (теорії, методи, методика, техніка, технології, матеріали тощо) та науково орієнтовані змістові модулі, які пропонуються на вибір студенту: ІНДЗ, теоретичне дослідження, експериментальне дослідження, узагальнення, розрахунок, розділ курсової, дипломної чи магістерської роботи з елементами наукової роботи, науковий пошук тощо.

У навчальному процесі на кафедрах науково-дослідницька діяльність запроваджується у вигляді створення банків даних наукових досягнень науковців і викладачів кафедри, переліків ІНДЗ, традиційних для кафедри форм залучення студентів до дослідницької роботи у навчальний та позанавчальний час, тематики кафедральних наукових тем. На всіх кафедрах університету навчальна робота спрямовується на наукові дослідження студентів, отримання конкретних результатів, що можуть складати їх інтелектуальну власність і безпосередньо використовуватися у подальшій роботі. Широко залучається студентство до участі у науково-дослідній діяльності наукових шкіл, забезпечується їх співпраця з провідними науковцями ВНЗ, а також наукових установ та академій.

Традиційні лекції набувають форм проблемних, лекцій-дискусій тощо, семінарські заняття – семінарів дискусій, кейс-семінарів, наукових, проблемних.

В інформаційних пакетах про університет, факультет, кафедру наукова діяльність відображається шляхом зазначення наукових досягнень і пояснень студентам щодо можливих форм та переваг участі в дослідницькій роботі та отриманні знань і навичок такої роботи за обраним напрямом навчання.

Науково-дослідницька діяльність пропонується студентам на рівні бакалавр на добровільних засадах починаючи з 1-го курсу, а для студентів рівня магістр є обов'язковою для опанування, проте конкретні способи і форми дослідницької діяльності студент має право обирати самостійно, виходячи з особистих цілей і програми навчання. Університет при цьому (кафедри, викладачі) забезпечують максимально можливе різноманіття форм і способів дослідницької роботи при вивченні дисциплін.

У процесі вивчення фахових дисциплін студенти виконують творчі завдання наукового спрямування, які поглиблюють їх знання та удосконалюють навички науково-дослідної роботи. Розширюється наукова проблематика студентських досліджень, вона має наукову актуальність і відзначається практичним спрямуванням. Успішна реалізація навичок науково-дослідної роботи стає передумовою виконання кваліфікаційних (бакалаврських, дипломних, магістерських) робіт, які, як правило, базуються на результатах наукових досліджень студентів, проведених під час виробничих практик.

Студентам забезпечується вільний доступ до участі у виконанні пріоритетних науково-дослідних тем, участі у наукових конференціях, семінарах, нарадах, виставках, в опублікуванні наукових праць (в університеті видається 26 збірників студентських наукових праць).

В університеті створена наукова бібліотека з комп'ютерною базою даних наукових досягнень, інновацій, звітів, патентів, дисертаційних, дипломних, магістерських робіт тощо, яка надає всім вільний доступ до баз даних.

Знання й навички науково-дослідницької роботи студента рівня «бакалавр» та її результати є визначальними при відборі претендентів для продовження навчання на рівень «магістр» (аналогічно для рівня «магістр» при рекомендації для навчання в аспірантурі).

Важливе місце у формуванні професійної компетентності майбутнього фахівця в університеті відводиться стратегіям розвитку критичного мислення: теоретичним (прийоми ведення дослідницької роботи; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; зіставно-порівняльний аналіз; уміння визначати надійність джерел інформації; визначення точки зору; дослідження під час навчання; будування доказових міркувань; відокремлення проблеми від пов'язаних з нею питань; визначення прорахунків у мисленні тощо) та практичним (вчимо розрізняти факт, висновок, судження; шукати свідчення; формуємо навички вироблення рішень; моделювання мислення; опрацьовуємо уміння встановлювати протиріччя повсякденності; проводимо тестування, направлене на розвиток різних способів мислення; вчимо бути тренером та консультантом; прийомам спостереження; впроваджуємо посередництво замість викладання; вчимо визначати розміри проблеми; складати та вирішувати різноманітні соціально-психологічні ситуації тощо).

У процесі вивчення фахових дисциплін студенти виконують творчі завдання наукового спрямування, які поглиблюють їх знання та удосконалюють навички науково-дослідної роботи.

Студентам забезпечуються можливості наукового самоврядування та можливості створення різноманітних студентських наукових організаційних форм: студентських наукових товариств, наукових та проблемних груп; проведення та участь у студентських наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах наукових робіт, участь у виконанні міжнародних грантів, у програмах обміну. Ця діяльність всіляко заохочується і стимулюється адміністрацією й викладачами та враховується в оцінці якості знань.

Координуючим та консультативно-дорадчим органом, покликаним сприяти розвитку науково-дослідницької діяльності та творчої ініціативи здібних студентів університету є студентське наукове товариство (СНТ). Студентське наукове товариство створене на основі спільності інтересів студентів, котрі займаються науково-дослідницькою діяльністю.

Центральним органом організації науково-дослідницької діяльності молодих науковців університету є рада СНТ, з чітко окресленою структурою та повноважними функціями. На кожному факультеті та в кожному інституті існує осередок СНТ, який організовує і активізує наукову студентську роботу у своєму підрозділі.

Свої теоретичні та практичні напрацювання студенти висвітлюють під час круглих столів, науково-практичних конференцій, в публікаціях. Вважаємо ці форми роботи важливими для визначення та поглиблення професійних домагань майбутнього фахівця, вони допомагають сучасному студенту покращити когнітивно-ціннісну, емоційно-мотиваційну, інтерактивно-комунікативну та поведінково-діяльнісну сфери – це важливі складові професійної компетентності.

Уміння і навички дослідницької діяльності безцінні для майбутнього фахівця і складають одну із ключових складових його професійного успіху. Найбільшою мірою це стосується педагогічної діяльності, яка за своєю сутністю, неповторністю ситуації, динамічністю й емоційністю шкільного життя, розмаїттям характерів і запитів учнів потребує вчителя, здатного вибудувати для кожного з них найбільш ефективну траєкторію навчання і особистісного розвитку, спроможного вести своїх учнів і разом з ними долати нескінченний шлях пізнання і дослідження світу.

Кожний учитель – і вихователь, і дослідник, тому кожен студент має оволодівати і методикою здійснення дослідження у своїй школі, класі.

Для вчителя із високим рівнем соціально-педагогічних умінь специфічним у структурі його професійної діяльності є уміння бачити педагогічну проблему. Як засвідчує практика по-різному ставляться до педагогічної науки вчитель-практик і вчитель-дослідник. Перший використовує її як методичний орієнтир, а другий, крім цього, в процесі дослідницької роботи створює модель явища чи процесу, реалізує її в процесі навчання й виховання, вносить корективи в свою роботу та роботу своїх колег. Щоб не боятися йти на застосування експерименту в практиці роботи, для цього насамперед необхідна вчителю ґрунтовна підготовка в період навчання у педагогічному навчальному закладі.

Об'єктивна необхідність творчості майбутніх учителів зумовлена складністю й різноманітністю наявних навчально-виховних завдань, а також тим, що вчителі, які досягають рівня творчого вияву своєї індивідуальності, здатні ефективніше впливати на розвиток особистості своїх вихованців. Для якісної підготовки учителя в університеті створені наукові лабораторії (у науковій інфраструктурі університету 5 науково-дослідних інститутів;

3 науково-дослідних центри подвійного підпорядкування НАПН, НАН та МОНмолодьспорту України; 8 регіональних науково-методичних центрів; 21 науково-дослідна лабораторія, 10 наукових шкіл), в яких під керівництвом досвідчених педагогів-дослідників, студенти залучаються до науково-дослідницької роботи.

Різноманітність форм та методів організації науково-дослідної роботи студентів в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини передбачає ускладнюючу послідовність, яка включає зростаюче навантаження змісту наукової творчості, впровадження в навчальний процес елементів наукового дослідження, збільшення кількості спецкурсів психолого-педагогічного напрямку з елементами наукової проблематики.

Досвід і практика засвідчують, що ті студенти, які у процесі навчання у ВНЗ пройшли серйозну школу науково-дослідної роботи згодом з великою користю для української освіти змогли розвивати наукові дослідження і впроваджувати їх у свою практичну професійну діяльність.

Практика залучення студентів УДПУ до науково-дослідного процесу дозволяє планувати реальну тематику курсових та дипломних проєктів, забезпечувати можливість участі студентства до процесу підготовки студентських наукових праць, проведення наукових конференцій, семінарів тощо. Талановита молодь УДПУ успішно презентує рідний навчальний заклад на наукових конкурсах, олімпіадах різного рівня, в тому числі, всеукраїнських та міжнародних.

Модернізація системи вищої педагогічної освіти спрямована на покращення підготовки майбутніх учителів, що обумовлює не лише міцне засвоєння знань і одержання професії, але й широкий науковий світогляд, діяльну участь у дослідженнях, наукових пошуках, творчій роботі.

Пошук шляхів підвищення ефективності студентської науково-дослідницької роботи залишається першочерговим завданням наукової громади УДПУ.

Сьогодні важливо домагатись безпосередньої участі студентів у проведенні фундаментальних і прикладних досліджень, виходячи з їх перспективності щодо подальшого працевлаштування випускників; проводити апробацію і публікацію результатів дипломних та магістерських робіт; забезпечити наукову та науково-педагогічну діяльність студентів необхідним обладнанням, приладами, засобами інформаційних технологій.

Перспективним вважаємо інтернаціоналізацію досліджень, посилення зв'язку змісту науково-дослідницьких робіт студентів з потребами їх майбутньої професійної діяльності, поширення міждисциплінарних досліджень.

Вирішення цих завдань вимагає створення дієвої системи підтримки обдарованої студентської молоді, більш широкого розвитку форм науково-дослідницької діяльності студентства, орієнтованих на перспективні науково-технічні напрями, становлення ефективної молодіжної науки.

Література:

1. Дафт Р. Л. Менеджмент. – СПб.: Питер, 2001. – С.49.
2. Болонський процес як засіб інтеграції і демократизації європейської вищої школи: Тематична збірка для професорсько-викладацького складу. – К., 2005.